

Козачук А. М.,
Київський університет імені Бориса Грінченка

СТИЛЬ ТЕКСТУ З ПОЗИЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА

У статті проаналізовано різні дефініції стилю тексту, у тому числі з точки зору філології. Приділено увагу ролі автора у формуванні стилю тексту. На основі різних підходів до розгляду сутності перекладацької діяльності окреслено роль перекладача у формуванні стилю тексту перекладу та сформульовано дефініцію ідіостилу перекладача.

Ключові слова: стиль, переклад, перекладач, ідіостиль, автор, текст.

В статье анализируются различные дефиниции стиля текста, в том числе с точки зрения филологии. Уделяется внимание роли автора в формировании стиля текста. На основании различных подходов к рассмотрению сущности переводческой деятельности описывается роль переводчика в формировании стиля текста перевода и формулируется дефиниция идиостиля переводчика.

Ключевые слова: стиль, перевод, переводчик, идиостиль, автор, текст.

The article goes on various definitions of the text style from different viewpoints, including that of philology. The author's role in text style formation has been subject to consideration. On analysis of various approaches to text translation as activity, the translator's role in formation of the translated text style has been described. The definition of translator's individual style has been formulated.

Key words: style, translation, translator, individual style, author, text.

У повсякденному спілкуванні ми часто маємо справу зі стилями мовлення. В різних комунікативних ситуаціях кожен індивід користується відповідним стилем, який має свої особливості на лексичному, граматичному та фонетичному рівнях. У художніх творах автор тексту часто намагається передати особливості часопростору через використання певних стилів, не лише “говорячи” від імені персонажів, але й за допомогою засобів непрямої мови.

Будь-який автор тексту обирає мовностилістичні засоби з точки зору власного світогляду. Дослідження індивідуального стилю автора та мовностилістичних особливостей тексту, а також їх змін при перекладі є актуальними проблемами сучасної лінгвістики тексту та перекладознавства.

Як показав огляд сучасних наукових напрацювань, загальні питання стилістики досліджували Л. Бутакова, С.Дж. Голком, Т. Ляшенко, В. Мироненко, О. Місюра, Л. Оверстейхен, О. Павловська, І. Пономаренко, Г. Рен, Н. Фатєєва та інші; мовностилістичні засоби з точки зору перекладознавства вивчали М. Венгрєнівська, В. Комісаров, Г. Мірам, Ф. Салімова, М. Стріха та інші. Проте активна полеміка між ученими-філологами створює підґрунтя для подальших досліджень у цій галузі.

Метою статті є загальний розгляд понять “стиль”, “стиль тексту” та “ідіостиль”, а також тенденцій до змін мовностилістичних особливостей тексту при перекладі. **Завданням** статті ми обрали аналіз наукових джерел та відношень типу “автор-текст” та “перекладач-текст перекладу”.

Якщо проаналізувати поняття “стиль”, то не можемо не помітити, що цей термін неодноразово зазнавав ретермінологізації. Так, О. Павловська та І. Пономаренко приділяють увагу полісемії терміна та вважають його міжсистемним у декількох гуманітарних галузях. У їх розвідці здійснено етимологічний аналіз лексеми “стиль” та історія взаємодії її прямого та переносного значень. Після огляду значень терміну “стиль” з точки зору психології, лінгвістики, мистецтвознавства та інших галузей, зокрема беручи до уваги історичний аспект, автори статті зупиняються на тому, що розуміння стилю з точки зору саме античної риторики є основною семою значення терміна у наш час. Так, стилем називається спосіб підбору слів та виразів, а також певні правила використання різних мовних засобів, які вибірково впливають на адресата [7, с. 183-184].

Т. Ляшенко робить загальний огляд розвитку стилістики у германістиці. Аналізуючи різні погляди, у тому числі протилежні, вона підкреслює вагомий внесок структуралістів у дослідження цієї проблематики і приходять до висновку, що на сучасному етапі досліджень вважають стиль тексту сумою всіх наявних у ньому стилістичних елементів. Дослідниця стверджує, що одним з аспектів розгляду стилю є надання за його допомогою вторинної інформації про ситуацію спілкування, а також про відношення автора тексту (оригінальний термін – *продуцент тексту*) до адресата та до самої мови [4, с. 144].

Узагальнюючи основні принципи стилістичного аналізу художнього тексту, В. Мироненко пише, що стилістичні особливості будь-якого тексту включають не лише тропи та фігури, але і фонетичні та графічні прийоми, а також елементи всіх мовних рівнів, які сприяють досягненню комунікативної мети. Авторка статті також підкреслює, що всі компоненти стилю мають розглядатися у системі та взаємодії [6, с. 218-219].

С.Дж. Голком, визначаючи предмет стилістики як науки, також наголошує на тісному зв'язку лінгвістичних та нелінгвістичних засобів. Вчений зокрема стверджує, що літературна та естетична складові тексту є повністю рівнозначними за ступенем своєї важливості. Прагматичний аспект дослідження стилю тексту полягає у з'ясуванні того, якими мовними та немовними засобами можна виразити думку [13].

Як бачимо, розгляд поняття стилю та всіх його складових крізь призму його відношення до тексту свідчить про важливість прагматичного компоненту у дослідженні проблеми.

Для ряду вчених важливим є також соціолінгвістичний аспект стилістичних досліджень. Так, Г.-В. Рен порівнює різні точки зору на поняття “літературного стилю” (англ. – *genre*) і бере участь у дискусії з приводу визначення приналежності стилю тексту до соціальних чи лінгвістичних явищ, висловлюючись на користь лінгвістики. У статті стверджується, що вибір стилю автором тексту зумовлений “прагматичною” або “міжособистісною”

метою і прямим чином залежить від того, чого саме автор тексту має намір досягти [16, с. 84-85]. Також у праці розглядається таке явище як належність тексту до декількох стилів одночасно (англ. – *multi-genre*). Прикладом такого поєднання може бути цитування одного тексту (умовно назовемо його “Текст В”) у іншому (“Текст А”), при цьому типові стилістичні засоби тексту “В” не є типовими для тексту “А”. Таке поєднання стилів у одному тексті служить для досягнення якоїсь однієї мети автора, а стилістичні засоби тексту “В” підсилюють вплив стилістичних засобів тексту “А” на адресата і утворюють новий стиль [16, с. 86].

Проаналізуємо мовностилістичні особливості тексту на предмет відношення поняття “стиль” до автора тексту. Оскільки кожен індивід використовує не всі наявні у мові мовностилістичні засоби, а лише певну обмежену їх кількість, то, досліджуючи таке явище, можемо говорити про ідіостиль. Н. Фатеева описує його як систему характеристик, властивих для творів певного автора, яка робить унікальним авторський спосіб мовного висловлювання, втілений у цих творах [12].

Тісний зв'язок між автором та мовностилістичними особливостями тексту було помічено вже досить давно. Так, ми погоджуємося з думкою класика лінгвістики, представника Женевської школи А. Сеше. У його праці 1933 р. “Три Соссюрівські лінгвістики” зазначається, що у галузі досліджень лінгвістики організованого мовлення граматичний аналіз стилю автора тексту допомагає встановити залежність між характером мислення та формою вираження [10, с. 81].

Наявність зв'язку між характером мислення автора та мовностилістичними особливостями тексту досліджується також і з точки зору гендерних студій. Так, Л. Оверстейхен та О. Місюра розглядають гендерний аспект промов у суді і зокрема зазначають, що вибір мовностилістичних засобів залежить від роду основної діяльності та від статі автора тексту. Зокрема стверджується, що у деяких видах тексту спостерігається гендерна маркованість лексики, яка виражається не лише у виборі різних лексем, але й у виборі різних контекстів та різних сем для одних і тих самих лексем [14, с. 2].

Л. Бутакова розглядає відносини “*автор-текст*” з точки зору суб'єктивності ролі автора. Вона зазначає, що текст несе у собі “відбиток творчої свідомості” автора, а образ автора пов'язаний з формою словесної побудови художнього твору [1, с. 21]. Дослідниця також пояснює термін “*художня модель світу*” та відношення цього терміну до автора художнього тексту. Так, художня модель світу – це “естетично та комунікативно значуще суб'єктивно-об'єктивне відображення системи уявлень, знань та суджень про навколишню дійсність у формі художнього тексту” [цит. за 1, с. 116]. Здатність тексту бути художньою моделлю світу прямим чином пов'язана з властивостями його вербальних компонентів. На нашу думку, мова йде саме про зв'язок мовностилістичних особливостей тексту з його автором [1, с. 117].

Зробимо припущення про те, що, якщо результат перекладу як діяльності є текстом, то перекладач може прямим чином впливати на його стиль. Залишається з'ясувати, як часто перекладач абстрагується від стилю тексту під час виконання перекладу, і як часто він впливає на загальні зміни мовностилістичного характеру, які мають місце після виконання перекладу.

Наприклад, відомо про те, що перекладачі звертали увагу на стиль тексту вже декілька століть тому. Так, М. Стріха стверджує, що ще за княжої доби у Київській Русі перекладачі вже були досить вправними, освіченими, а також володіли різними стилями [11, с. 30]. При цьому дослівний переклад не завжди мав місце. Коментуючи цитати перекладачів XVII-XIX століть І. Величковського, Ж. де Флоріана та Ф. де ля Мотта, вчений пише, що на той час перекладачі вдавалися до численних трансформацій у тексті перекладу, час від часу практикувалося ігнорування перекладачем різних описів та деталізацій, якщо вони, на думку перекладача, були не такими цікавими, як текст у цілому. Зокрема, І. Величковський писав, що перекладач вигадує “інші способи, які до нашої мови пасують”, а іноді взагалі придумує їх наново [цит. за 11, с. 40]. І хоч тут автор монографії не говорить про зміну стилю тексту перекладачем, але сказане є свідченням того, що за доби класицизму мала місце виразна відмінність між оригінальним текстом і текстом перекладу не лише у фонетичній, але і в лексичній та граматичній підсистемах мови.

Багато інших дослідників перекладознавства також вбачають творчий компонент у перекладацькій діяльності не лише можливим, але і наявним. Так, у монографії В. Комісарова констатується поширеність випадків невідповідності мовностилістичних особливостей оригінального тексту і тексту перекладу, зокрема менш виражені образність, гра слів, спостерігається зміна ступеню експресії як у більший, так і у менший бік, тощо. Серед причин таких явищ називаються розбіжності у наборі відповідних одиниць вихідної мови та мови перекладу, прагматичними завданнями перекладацької діяльності, та інші [3, с. 118].

Як приклад зміни мовностилістичних особливостей тексту з метою передачі образності у процесі перекладу, наведемо здійснений Ф. Салімовою зіставний аналіз тексту оригіналу і двох варіантів перекладів роману Гі де Мопассана “*Bel-Ami*” на предмет причин дотримання та недотримання авторського ідіостилу. Авторкою статті встановлено, що індивідуальні стилістичні прийоми автора і мовні тропи – різні поняття. Тому перекладачеві художнього тексту іноді доводиться передавати образність не за допомогою еквівалентної лексики, а за допомогою мовностилістичних засобів мови перекладу [9, с. 63]. У результаті розвідки вченою зроблений висновок про те, що авторський стиль зберігається лише у тексті оригіналу [9, с. 64], тобто діяльність перекладача характеризується наявністю суб'єктивного компоненту.

Г. Мірам вважає, що такий суб'єктивний компонент перекладацької діяльності залежить від способу перекладу. Крім того, на думку науковця, на ступінь суб'єктивності перекладу впливає жанр оригінального тексту. Так, якщо здійснюється переклад наукової або технічної літератури – найважливішим завданням для перекладача є якнайточніша передача змісту. Якщо мова йде про переклад художнього тексту, то перекладач має не стільки передати зміст, скільки створити адекватний образ та викликати у читача певні емоції та асоціації, для чого в арсеналі різних мов наявні різні мовностилістичні засоби [5, с. 5].

Дещо схоже про важливість врахування стилістичних особливостей тексту перекладачем можемо знайти і

в офіційних документах. Так, в офіційному описі професії перекладача зазначається, що врахування мовно-стилістичних особливостей тексту важливіше для перекладу художніх текстів, ніж нехудожніх. Зокрема, професія перекладача художньої літератури ставиться в один ряд із професіями, які мають справу зі створенням зразків мистецтва. Заслуговує на особливу увагу думка про те, що переклад художнього твору вважається вдалим, якщо він сприймається у суспільстві як витвір мистецтва [15, с. 511]. На нашу думку, таке формулювання імплікує також приналежність тексту перекладу літературного твору до звичайних літературних творів.

Взагалі, належність тексту до літературних творів та її вплив на особливості перекладу цього тексту залежить від різних чинників. Наприклад, з точки зору функціональної стилістики про основні відмінності художнього тексту від нехудожнього дізнаємося з монографії В. Комісарова. Так, основна функція нехудожнього тексту – інформативна (тобто передача змісту), а художнього – поетична або художньо-естетична (тобто створення художнього образу, естетичний вплив). Таким чином, на думку вченого, художній переклад (як результат перекладацької діяльності) вважається витвором, якому властиві художні риси [3, с. 120].

Підтвердження думки про належність тексту перекладу до літературних творів знаходимо також у Г. Мірама. Вчений розглядає проблему навіть ширше і аналізує не лише художні тексти, але і науково-технічні тощо. Він прямо називає переклад будь-якого письмового тексту новим текстом, літературним твором. У його монографії зазначається, що письмовий переклад стає письмовим джерелом, і тому має задовольняти всім нормам мови, зокрема переклад будь-якого художнього тексту має стати невід’ємною частиною будь-якої національної літератури, мовою якої він перекладений, незалежно від того, якою була мова оригіналу [5, с. 120].

Якщо погодитися з думками вчених про те, що текст перекладу є твором, то, на нашу думку, можна констатувати існування такого явища, як творча діяльність перекладача. Цю точку зору можна обґрунтувати висновками з праці М. Венгрівської. Вона наводить приклад зміни у мовно-стилістичних особливостях тексту при перекладі. Зокрема вона описує стиль поезії Ф. Війона і характеризує його як простий, з практично відсутніми метафорами, евфемізмами та синекдохами. Згідно з її позицією, якщо у перекладі поезії Ф. Війона з’являються ці мовно-стилістичні засоби, то більшість з них є продуктом творчої діяльності перекладача [2, с. 55].

Таким чином, можемо зазначити, що оригінальний текст і текст перекладу не є тотожними, що зумовлене не лише різницею у фонетичній репрезентації його різними мовами, але також і різницею у використаних мовно-стилістичних засобах. Така різниця зумовлена перш за все різними мовно-стилістичними засобами і засобами художньої виразності, наявними у різних мовах.

З іншого боку, кілька вчених стверджують, що, перекладаючи текст (навіть не обов’язково художній), перекладач не може не здійснювати на нього свого суб’єктивного впливу. Такий вплив полягає в індивідуальному виборі мовно-стилістичних засобів тексту перекладу і, на думку багатьох вчених, він є не що інше як творча діяльність, у результаті якої отримуємо художній літературний твір, що стає частиною певної національної літератури.

Будь-який перекладач повинен володіти різними стилями, оскільки він має справу з різними текстами різних мов. Але оскільки перекладач у такому випадку є автором новоствореного тексту, то, на нашу думку, відносини типу “автор-текст” у традиційному розумінні цілком можна екстраполювати у площину відносин “перекладач-текст перекладу”. Таким чином, може бути проведена паралель між діяльністю перекладача і письменника. Здійснюючи переклад тексту (особливо якщо мова йде про художній текст), перекладач повинен розуміти прагматичний та соціолінгвістичний фактори ситуації, що впливає на вибір ним мовно-стилістичних засобів для тексту перекладу. Але суб’єктивний характер творчої діяльності дає підстави стверджувати, що перекладач добирає ці засоби крізь призму власного світогляду та власного бачення художньої картини світу. Тому ми вважаємо, що можна стверджувати про існування “ідіостилю перекладача”, і визначимо його за аналогією до дефініції Н. Фатєєвої як систему характеристик, властивих текстам перекладів, що виконані однією особою і становлять унікальний спосіб мовного висловлювання перекладача. Ідіостиль перекладача допомагає дослідити спосіб мислення перекладача, але він не є ідентичним ідіостилю автора оригінального тексту.

Отже, дослідження особливостей ідіостилю перекладача є дуже важливим у подальших наукових дослідженнях, а особливо у стилістиці, перекладознавстві, прагматичній, соціолінгвістиці та інших галузях.

Література:

1. Бутакова Л. О. Авторское сознание в поэзии и прозе: когнитивное моделирование [Текст] / Л. О. Бутакова ; Алтайский гос. ун-т. – Барнаул : Издательство Алтайского университета, 2001. – 283 с.
2. Венгрівська М. А. Творча майстерня перекладача (Збірка теоретичних розвідок) [Текст] : навч. посіб. / М. А. Венгрівська, А. Д. Гнатюк ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Редакційно–видавничий центр “Київський ун-т”, 1998. – 90 с.
3. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода [Текст] : [монография] / В. Н. Комиссаров ; предисл. М. Я. Цвиллинг. – Изд. 2-е, доп. – М. : URSS, 2007. – 166 с.
4. Ляшенко Т. Розвиток стилістики і поняття стилю у германістиці [Текст] / Т. Ляшенко // Наукові записки. – Випуск 81 (2). – Серія: філологічні науки (мовознавство): У 4 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 142-144.
5. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик [Текст] / Г. Э. Мирам. – 3-изд. – К. : Эльга ; К. : Ника-Центр, 2004. – 158 с.
6. Мироненко В. К вопросу о сущности понятия “стиль” и составляющих стиля художественного текста [Текст] / В. Мироненко // Наукові записки. – Випуск 81 (2). – Серія: філологічні науки (мовознавство): У 4 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 217-221.
7. Павловская О. Е., Пономаренко И. Н. Вариативность семантики термина ‘стиль’ в пространстве гуманитарных наук [Текст] / О. Е. Павловская, И. Н. Пономаренко // Культура народов Причерноморья. – 2004. – N49, Т.1. – С. 183-185 – Библиогр. в конце ст.: 10 назв. – рус.
8. Петренко Д. А. Проблема социально обусловленной вариативности речи и стилистическая дифференциация языка [Текст] / Д.А. Петренко // Культура народов Причерноморья. – 1999. – N10. – С. 131-133.

9. Салимова Ф. О некоторых стилистических особенностях перевода художественного текста (на материале романа Ги де Мопассана “Милый друг”) [Текст] / Ф. Салимова // Лингвостилистические особенности функциональных жанров. Переводческий аспект: Сб. науч. тр. / Ташк. гос. ун-т им. В. И. Ленина; [Редкол. : Д. Рашидова и др.]. – Ташкент : ТашГУ, 1986. – С. 61-64.
10. Сеше А. Три Соссюровские лингвистики [Текст] / Пер. К. Г. Филоновой // История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях, часть II. / Сост. В. А. Звегинцев. – М., Просвещение, 1965. – С. 60-84.
11. Стріха М. В. Український художній переклад: між літературою і націтворенням [Текст] / М. В. Стріха. – К. : Факт ; К. : Факт – Інформаційно-аналітична агенція “Наш час”, 2006. – 342 с.
12. Фатеева Н. Идиостиль (индивидуальный стиль) [Электронный ресурс] / Н. Фатеева // Онлайн Энциклопедия Кругосвет. – Режим доступа :
  13. http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/IDIOSTIL_INDIVIDUALNI_STIL.html?page=0,0
  14. Holcombe, C. J. Stylistics and poetry [Электронный ресурс] / С. Holcombe // Textetc.com, 2007. Режим доступа :
  15. <http://www.textetc.com/criticism/stylistics.html>
  16. Oversteegen L., Missioura O. Taal en gender in de advocatuur. Een stilistische analyse van pleidooien van vrouwelijke en mannelijke advocaten [Электронный ресурс] / L. Oversteegen, O. Missioura // Neerlandistiek.nl. – 09.05. – September 2009. – 16 p. Режим доступа :
    17. <http://www.neerlandistiek.nl/09.05/>
    18. Przewodnik po zawodach [Текст] / Departament Rynku Pracy MGPIPS. – Wydanie II. – Warszawa, 2003. – Том I. – 546 s.
    19. Ren, Guo-wei. Text, Genre and Multi-Genre [Текст] / G.-w. Ren // Studies in Literature and Language. Vol. 1, #7, 2010. – P. 82-88.